

cale pur frazeologic. Dacă aceeași unitate ar fi fost redată în românește prin *mișcare național-eliberatoare* (ceea ce nu ni se pare greșit), atunci am fi avut un cale combinat (lexical și frazeologic), pentru că s-ar fi creat, în limba română, un compus inexistent mai înainte: *național-eliberator*.

Specificul acestui tip de cale va ieși mai clar în evidență după ce vor fi examinate, în continuare, noi fapte din diverse domenii ale vocabularului. Cîteva dintre ele sînt cunoscute și chiar au mai fost semnalate, dar au fost interpretate ca niște calcuri frazeologice și uneori chiar sintactice (ceea ce este și mai puțin corect). Începem discuția cu sintagma *material faptic*.

Adjectivul *faptic* s-a răspîndit de curînd în limba română, și o dovadă în acest sens este inexistența lui în vechile dicționare românești (CADE, DA, DU și DLR). Singurele dicționare care îl înregistrează sînt DLRCL și DLRM. Ultimul îl consideră un derivat pe teren românesc de la *faptă* + suf. — *ic*. Nu pare convingător ca *faptic* să se fi născut independent de un model străin, din motive care vor fi arătate mai jos. Deocamdată precizăm că nu vedem de ce acest adjectiv a fost derivat de la *faptă*, și nu de la *fapt* + suf. — *ic*, cum ar fi mult mai firesc.

În trecut, adjectivul *faptic* era puțin folosit, în special de către unii ardeleni, în a căror vorbire ar putea fi explicat ca un cale după germ. *tatsächlich* (derivat de la *Tatsache* «fapt») ¹. În germană există însă și *faktisch*, și la rigoare cuvîntul românesc ar putea fi considerat și o traducere a acestuia (sufixul german — *isch* a fost aproape întotdeauna redat în românește prin — *ic*) ².

În cele ce urmează vom încerca să demonstrăm că *faptic* mai calchiază și adjectivul rusesc фактический (din unitatea frazeologică фактический материал). Prin urmare, *faptic* reprezintă un exemplu clar de *cale multiplu*, realizat la distanță în timp și în spațiu ³. Față de *faptic*, care este un cale lexical de structură, combinația *material faptic* (înregistrată și în DLRCL, s.v. *faptic*, dar fără nici o atestare) constituie un cale lexico-frazeologic. Trebuie subliniat că această «îmbinare fixă» este mult folosită în rusește și nu începe indoiială că, datorită în special traducerilor, *material faptic* s-a răspîndit în limba română actuală. Iată numai cîteva din numeroasele cazuri în care traducătorii au avut de transpus în românește sintagma rusească фактический материал:

«Marx în *Capitalul*... cercetînd un imens *material faptic*... a folosit simultan atît inducția cît și deducția» ⁴.

«Studiînd un vast *material faptic* V. I. Lenin a tras o serie de concluzii de o importanță excepțională...» ⁵.

«Fiecare teză a lui Lenin se întemeiază pe un uriaș *material faptic*» ⁶.

«Cartea lui Lenin *Dezvoltarea capitalismului în Rusia* este o lucrare științifică remarcabilă, în care toate concluziile sînt sprijinite de un bogat *material faptic*» ⁷.

Și în lucrările de lingvistică, traduse din limba rusă, apare de multe ori sintagma *material faptic*. Iată o atestare: «Pînă acum a fost strîns un bogat *material faptic*, foarte important pentru însăși precizarea noțiunii de sinonime» ⁸.

În original apare peste tot фактический материал. Exemplele ar putea fi ușor înmulțite, dar nu este necesar ⁹. E clar că *faptic* trebuie interpretat nu numai ca o traducere a germ. *tatsächlich* sau ca o «românizare» a lui *faktisch*, ci și ca un cale după rus. фактический.

Explicației date lui *faptic* (din *fapt* + suf. — *ic*, după rus. фактический) i s-ar putea aduce o obiecție: de ce sufixul rusesc —ический n-a fost redat în românește prin —icesc, așa cum s-a procedat în trecut? S-a demonstrat că astăzi sufixul —icesc nu mai este productiv în limba română și că, încă de la începutul secolului al XIX-lea, formele în —icesc au fost părăsite treptat, în urma concurenței pe care le-au făcut-o adjectivele în —ic, venite direct din franceză ¹⁰. De aceea фактический материал nu putea fi tradus, în românește, decît prin *material faptic* sau *material de fapte*. Judecînd după atestările de care dispunem, deocamdată, se pare că lingviștii preferă ultima formulă ¹¹, care se folosea mai rar și în trecut și care mai traduce, probabil, și compusul german *Tatsachenmaterial*.

¹ Com. de acad. Iorgu Iordan.

² Explicația lui *faptic* prin germ. *faktisch* am auzit-o de la acad. Al. Graur.

³ Pentru *calea multiplu veri* și I. Ștefan, LR, an XII (1963), nr. 4, p. 20—22.

⁴ *Metoda filosofică*, p. 289, col. 1 (în original la p. 154, col. 1).

⁵ *Istoria P.C.U.S.*, p. 39 (în original la p. 38).

⁶ *Lenin. Biografie*, p. 267 (în original la p. 271).

⁷ *Ibidem*, p. 73 (în original la p. 66).

⁸ R. A. Budagov, op. cit., p. 65.

⁹ Cf. și *O rectificare științifică la cuvîntarea lui Rudenko*, în V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a 2-a, vol. 12, București, Edit. politică, p. 375 (în original la p. 385: фактическая неправда).

¹⁰ Vezi discuția, pe larg, la Fulvia Ciobanu, *Sufixul adjectival-icesc*, în SMFC, vol. I, p. 101—116, și la N. A. Ursu, în LR, 1964, nr. 5, p. 413—423.

¹¹ Pentru atestări, vezi, de pildă, Iorgu Iordan, *Lingvistica romanică*, București, Edit. Academiei, 1962, p. 78 și *Limba română contemporană*, p. 237; Dimitrie Macrea, în LR, an. III (1954), nr. 4, p. 29, și Al. Niculescu, în SCL, an. XIII (1963), nr. 2, p. 285.